

Rondblik

Christelijke politiek in Nederland anno 2006

G.J. Schutte

In het jaaroverzicht 2005 van het *Nederlands Dagblad* wees de adjunct-hoofdredacteur Koert van Bakkum erop, dat zich de voorboden aandienen van een ander Nederland dan we tot nu toe gewend zijn. Hij stelde de vraag of christelijk Nederland zich hiervan wel voldoende bewust is. En in het verlengde daarvan de vraag, hoe een christenpoliticus zich in dat andere Nederland moet opstellen.

Een andere wereld

Nu zijn de veranderingen velerlei. Van Bakkum noemt onder andere de grotere inkomensverschillen en de lastige positie van minderheden, maar er zou uiteraard meer te noemen zijn. De actualiteit van vandaag vormt hiervan een goede illustratie. Nu ik dit schrijf, lijkt een groot deel van de wereld in rep en roer te zijn naar aanleiding van de publicatie van enkele spotprenten in een Deense krant. In de vorige eeuw zou dit hooguit tot enige discussie in de Deense pers hebben geleid. Nu is het wereldnieuws. Europese en Amerikaanse politici doen verwoede pogingen om de internationale politieke reacties binnen de perken te houden. Ook in Nederland kan geen enkel zichzelf respecterend medium eronderuit om er aandacht aan te schenken. Een klein incident in een klein land blijkt in staat te zijn ook de politieke agenda in Nederland te bepalen. Hoe is dat mogelijk?

De Deense prenten dreven de spot met Mohammed. Zoals in andere media ook wel de spot gedreven wordt met God en met christenen. Maar anders dan veel christenen voelden veel mohammedaanse gelovigen zich persoonlijk geraakt. Daarbij zal zeker ook een rol gespeeld hebben dat de spotprenten verschenen zijn in een westers land, dat de eigen cultuur van hogere waarde vindt dan de cultuur in veel islamitische landen. Daarmee zitten we midden in het integratiedebat in Nederland. Immers, ook hier wordt hardop gezegd, dat de ontwikkeling van de islam is achtergebleven bij die van het christendom, omdat de islam niet door de Verlichting is heen gegaan.

Maar er is meer. Spotprenten zijn een vorm van meningsuiting. Een vrijheidsrecht dat hoog staat aangeschreven, en in de Grondwet en in internationale verdragen is verankerd. Het grootschalige protest tegen de spotprenten wordt dan gezien als een aanval op de vrijheid van meningsuiting. Zoals de moord op Theo van Gogh door een moslimfundamentalist een aanslag was op het vrije woord.

Kwaad bloed zette ook, dat de Deense regering geen maatregelen wenste te nemen tegen de krant. Lastering van de profeet zou volgens veel moslims door de overheid daadwerkelijk bestreden moeten worden. Dat raakt aan nog een actueel thema in de Nederlandse politiek, te weten de plaats van de religie in de samenleving. Religie is in de ogen van velen een privé-zaak. Zij behoort in het publieke domein, waar de overheid over gaat, geen rol te spelen. Godslastering is in die redenering hooguit een vorm van belediging van aanhangers van die godsdienst, die zich daarover desgewenst tot de rechter kunnen wenden. Veel mohammedanen blijken daar nu anders over te denken.

In een wereld zonder grenzen, waarin moderne media de kleinste gebeurtenissen wereldwijd in de huiskamers brengen, kunnen lokale incidenten ergens op de wereld de internationale en nationale politiek bepalen.

Een ander Nederland

Niet alleen de verhoudingen in de wereld zijn veranderd, ook Nederland is veranderd. Dit lijkt op het intrappen van een open deur, maar als we aandacht willen schenken aan de positie van het christelijk geloof en van christenen in dat andere Nederland, is het goed enkele van die veranderingen te benoemen.

Een belangrijke factor is uiteraard de ontkerstening van Nederland. Van elke drie Nederlanders rekenen twee zich niet tot enige kerk of geloofsgemeenschap. Van degenen die wel lid zijn van een kerk, zien velen de kerk zelden van binnen. De gevolgen zijn ook in de politiek zichtbaar. Lange tijd hadden de christelijke politieke partijen in Nederland de absolute meerderheid. Nu is ook hun aanhang beperkt tot ongeveer eenderde van de bevolking. Het proces van ontkerstening ging samen met de afbraak van de zuilen. Dat betekent dat niet alleen onder christenen de onderlinge verbondenheid afnam, maar dat dit in de breedte van de samenleving het geval was. In haar Abel Herzberg-lezing 2005 noemde de psychologe Rita Kohnstamm dit op zichzelf niet zo erg als er voor de oude gemeenschappen maar iets anders in de plaats was gekomen. 'Maar dat is niet gebeurd. Burgers zijn blijvend op hun individuele bestaan teruggeworpen. En ze zijn daar zo aan gewend geraakt dat ze niet graag meer vaste verbintenissen aangaan. ... Men hecht aan vrijblijvendheid.'¹

Dat werkt ook door in het denken over waarden en normen. Ieder moet geloven wat hij of zij zelf belangrijk vindt. Huwelijken worden à la carte gesloten en ook weer ontbonden. Ontwikkelingen die ook niet aan de kerkdeur voorbijgaan.

De meeste politieke partijen lijken deze veranderingen tot nu toe te hebben overleefd. Maar *NRC Handelsblad*-redacteur Sjoerd de Jong schetste onlangs hoe sterk de panelen van de meeste partijen inmiddels verschoven zijn: 'Over Den Haag ligt een deken van malaise en onzekerheid. Klassieke rollen raken merkwaardig omgedraaid, posities verkeren in hun tegendeel. De liberale nachtwakers van de VVD zijn in het kielzog van Ayaan Hirsi Ali geradicaliseerd tot staatsgedreven emancipatieactivisten. De christendemocraten hervormen zich tot neoconservatieven. De kosmopolieten van de PvdA roeien op volle kracht terug uit Europa. Groen Links test een nieuw merk vrijzinnigheid, dat geen liberalisme mag heten.'²

Het is een wat generaliserende kenschets, maar het kost weinig moeite er de nodige illustraties bij te leveren.

De stelling van Van Bakkum, dat de voorboden van een ander Nederland zich aandienen, lijkt dan ook niet te veel gezegd. En dus is zijn vraag naar de positie van christelijk Nederland daarbij relevant.

Godsdienst

Hoe ziet dat andere Nederland er dan uit?

In verband met ons onderwerp beperk ik mij tot die aspecten van de Nederlandse samenleving, die verband houden met de plaats van het christelijk geloof. Dan is het goed niet alleen te letten op de verschillen met vroeger, maar ook op de overeenstemming. Nederland is al eeuwenlang een volk van minderheden. Prof. dr. Kennedy wees er in zijn lezing tijdens de bijeenkomst in Utrecht ter afsluiting van de feestelijkheden ter gelegenheid van het regeringsjubileum van koningin Beatrix op, dat geen ander land de laatste eeuwen zoveel verschillende religieuze gemeenschappen per vierkante kilometer heeft gekend als Nederland. Zelfs in de 17^e en de 18^e eeuw, toen de gereformeerde kerk de enige door de staat erkende kerk was, was minder dan de helft van de bevolking lid van deze kerk. Voor allerlei andersdenkenden was toen echter meer ruimte dan vrijwel overal elders het geval was. Nederland heeft dus een lange ervaring met een minderhedenvraagstuk.

Nieuw is wel, dat alle christenen bij elkaar nu in toenemende mate een minderheid vormen. Samen met een scala van minderheden die afkomstig zijn uit andere delen van de wereld. De nieuwe meerderheid is een meerderheid die - zoals Kennedy het noemt - gekenmerkt wordt als liberaal, seculier en blank. In de cultuur van die nieuwe meerderheid is weinig respect te vinden voor minderheden. De waarde van de vrijheid van godsdienst wordt niet zo ingezien, terwijl de

vrijheid van onderwijs vooral als iets uit het verleden wordt beschouwd, hinderlijk voor de uitdagingen waarvoor de samenleving van de toekomst staat.³

Nieuw is ook een aversie tegen alles wat lijkt op fundamentalisme. De aanslag op de Twin Towers in New York heeft alle aandacht gevestigd op de gevaren van het internationale terrorisme en de rol van moslimfundamentalisme daarbij. Dat werkt in de nationale politiek in twee opzichten door. Enerzijds worden vrijheden van burgers ingeperkt, als dat nodig geacht wordt voor de bestrijding van het terrorisme. Anderzijds richt de aandacht zich niet alleen op bepaalde moslims, maar ook op christenen die opvattingen huldigen die als 'fundamentalistisch' worden bestempeld. Als moslims hun vrouwen niet mogen onderdrukken, mogen ook christenen haar niet het passieve kiesrecht ontzeggen. Doen zij dat toch, dan moet de overheid op z'n minst de handen aftrekken van zulke christenen. Daarom geen overheidssubsidie meer voor de SGP.

Een derde kenmerk van het 'andere Nederland' is het streven de religie te weren uit het publieke domein. Daarbij gaat het er niet alleen om, de overheid als neutraal te bestempelen. De strijd daarover is zo oud als ons democratisch bestel. Nu zijn het vooral de VVD en D66 die godsdienst principieel willen bestempelen als alleen een privé-zaak. Om die reden wil de liberale Teldersstichting bijzonder onderwijs op godsdienstige grondslag niet langer voor overheidsbekostiging in aanmerking brengen. En het liberale Kamerlid Örgü wil een eind maken aan de Zendtijd voor de kerken. Als kerken zendtijd willen hebben, moeten zij deze maar kopen bij de commerciële zenders.

Als we dus een beeld willen schetsen van het 'andere Nederland', dan zien we een land waarin een groot aantal culturen en religies naast elkaar bestaat bij de gratie van een meerderheidscultuur die liberaal, seculier en blank is. Ieder mag daarin zijn eigen godsdienstige of levensbeschouwelijke overtuiging hebben, mits hij deze voor zichzelf houdt en anderen, inclusief de overheid, er niet mee belast.

Het is duidelijk dat de gevolgen van dit 'andere Nederland' verstrekkend zijn voor christenen en de christelijke politiek. Het publieke domein wordt voor het christelijk geloof gesloten. Christelijk onderwijs en christelijke zorginstellingen kunnen alleen nog bestaan als zij zich laten gelijkgeschakelen met algemene instellingen. Bijbelse normen zijn buiten de politieke orde.

Pretentie en presentie

Tegen die achtergrond noemt Van Bakkum het een positief signaal, dat er stemmen van christenen klinken, die pleiten voor een omslag van pretentie naar presentie, voor liefde dóen en niet getuigen maar overtuigen. Hij sluit daarmee aan bij Andries Knevel, die als het gaat om het protesteren tegen grove en ranzige tv-programma's, het debat wil aangaan: 'Wat je koste wat het kost moet vermijden, is het gevoel dat bijvoorbeeld de norm, het oordeel, al vast staat. De geur van verbieden dragen wij als christelijke organisaties met ons mee. Mensen keren zich snel af en daarmee is de zaak niet geholpen. ... Ik besef heel goed dat hiermee wel ons hele idee van christelijke politiek onder druk komt te staan.'⁴

Ik begrijp Van Bakkum en Knevel, als zij niet veel heil verwachten van een christelijke partij die te pas en te onpas de overheid oproept op te treden tegen allerlei vormen van normloosheid. Die christelijke partij ken ik trouwens ook niet. Als GPV-fractie werden we dikwijls voor de vraag gesteld hoe we zo effectief mogelijk konden optreden tegen publieke normvervaging. Dat was geen gemakkelijke afweging. Vaak gingen we het debat aan, in de Kamer of via de media. Soms richtten we ons tot de regering met het verzoek om een reactie en zo nodig maatregelen. Maar het gebeurde ook wel dat we bewust niet reageerden, om niet nog meer publiciteit te geven aan een slechte zaak. De keuze gaat niet tussen (vruchteloos) getuigen en (vruchtbaar trachten te) overtuigen. Wat dat betreft kan ik mij helemaal vinden in de conclusie van Arie Slob: 'De vraag is wát in onze tijd een goede strategie is. Maar opkomen voor de eer van God is nog steeds de kern van christelijke politiek. Daar doe ik geen gram van af.'⁵

Ik betwijfel dan ook of een omslag van pretentie naar presentie wel de juiste houding is op de weg naar een ander Nederland. Wie gelooft in God, zoals Hij Zich in zijn Woord heeft geopenbaard,

weet dat Hij de Almachtige is, die door Jezus Christus over alle dingen regeert. Dat geloof moet je ook in een ontkerstende samenleving niet onder een korenmaat houden. Dat mag je uitstralen. In daden van liefde, zeker. Maar ook in woorden die verwijzen naar Hem die de weg, de waarheid en het leven is. DÍe pretentie mag een christen niet loslaten, ook niet in de politiek.

Uiteraard moet dat op een zorgvuldige manier gebeuren. Het moet duidelijk zijn dat het gaat om Gods eer, zijn geboden, niet om onze opvattingen of belangen. De grenzen van de bevoegdheid van de overheid moeten in acht genomen worden. Geestelijke dwang is uit den boze. Tijd en wijze van spreken en handelen zijn belangrijk.

Pretentie én presentie. Beide gaan als het goed is samen. Want God heeft ons een taak gegeven te midden van onze medeburgers, ten dienste van de samenleving. Samen met anderen mogen we werken aan de ontwikkeling van de samenleving, aan de zorg voor Gods schepping in het algemeen en voor medemensen in het bijzonder. Trachten te overtuigen door te getuigen in woord en daad.

Debat

Als we zo in de samenleving willen staan, kunnen we ook het debat met anderen aangaan. Zonder afstand te nemen van normen die God als heilzame regels in zijn Woord heeft geopenbaard. Maar met gebruik van argumenten waarmee we ook anderen kunnen bereiken. Gods wet is immers het kleed dat - ondanks de zondeval - het best bij zijn schepping past.

In zo'n debat behoeven we niet bij voorbaat in de verdediging te gaan. Wil men godsdienst en politiek scheiden? Maar het kenmerk van elke godsdienst is juist, dat het denken en handelen van mensen erdoor wordt beheerst. Dat is toch ook het geval met de levensbeschouwing van atheïsten en humanisten? Zij gaan toch ook van vooronderstellingen uit, die zij weliswaar niet aan een heilig boek ontlene maar bij voorbeeld aan het Verlichtingsdenken? Met andere woorden: wie godsdienst uit het publieke domein wil weren, pleit feitelijk voor een monopoliepositie van de religie van de seculieren.

Vaak kan in het debat ook een beroep worden gedaan op gemeenschappelijk aanvaarde normen, zoals deze bijvoorbeeld in de Grondwet zijn opgenomen. De vrijheid van godsdienst wordt in artikel 6 ruim geformuleerd: het vrij belijden van zijn godsdienst door ieder, individueel of in gemeenschap met anderen. De vrijheid van onderwijs is in artikel 23 met tal van waarborgen omringd. Zelfs het bekende artikel 1 over gelijke behandeling verbiedt ook discriminatie wegens godsdienst of levensovertuiging. Wie aan deze vrijheidsrechten wil tornen, moet zich bovendien realiseren dat veel van wat hierover in de Grondwet staat, met wat andere woorden ook terug te vinden is in internationale verdragen, die ook voor Nederland van kracht zijn. Met andere woorden: wie de geestelijke vrijheid voor christenen wil inperken, kan ook van niet-christenen weerwerk verwachten.

Dat zien we in de praktijk ook gebeuren binnen de VVD. Daar roeren zich niet alleen de radicalen die alle godsdienst uit het publieke domein willen weren, maar ook traditionele verdedigers van de geestelijke vrijheid voor ieder.

Voorstanders van afschaffing van de geestelijke vrijheden als die van godsdienst en van onderwijs zijn in Nederland dun gezaaid. De bedreiging komt veel meer van hen die deze vrijheden willen inperken. Bijvoorbeeld om te voorkomen dat ook fundamentalistische moslims er gebruik van maken. Of om ook christelijke instellingen in te schakelen bij de realisering van maatschappelijke doelstellingen zoals de integratie van minderheden.

Soms wil men daarbij nog wel rekening houden met principiële bezwaren van christenen die ernst maken met hun geloofsovertuiging. Een merkwaardig voorbeeld daarvan vormt een wetsvoorstel dat onlangs is ingediend door de gezamenlijke linkse partijen. Zij willen voorschrijven dat alle scholen alle leerlingen die aangemeld worden, ook daadwerkelijk accepteren. Het christelijk karakter van een school mag dan geen reden meer zijn kinderen van niet-christelijke ouders te weigeren. Om te voorkomen dat gereformeerde en andere 'strengere' scholen hierdoor in moeilijkheden komen, willen de initiatiefnemers voor deze scholen een uitzondering maken. Maar

alleen voor bestaande scholen, die de afgelopen tien jaren hebben bewezen een consequent beleid te voeren op basis van de grondslag van de school en dat ook zichtbaar hebben gemaakt in het onderwijs. Zulke scholen kunnen voor vijf jaren van de acceptatieplicht worden vrijgesteld. Daarna moeten ze opnieuw vrijstelling aanvragen.

Zo'n regeling lijkt te getuigen van respect voor het christelijk karakter van een school. Maar het is de omgekeerde wereld. Wat tot de vrijheid en eigen verantwoordelijkheid van een school behoort, wordt hier tot een strikt geformuleerde tijdelijke uitzondering. Een royaal gebaar in de richting van een kleine groep respectabele mensen. In zo'n positie moeten christenen zich niet laten manoeuvreren. Christenen weten zich voluit mee verantwoordelijk voor de samenleving. Maar zij hebben daarbij ook gelijke rechten als andere burgers. Daar mogen zij voor opkomen en zo nodig anderen aan herinneren.

Gereformeerd

We zien de voorboden van een 'ander Nederland'. Een Nederland waarin de positie van christenen anders zal zijn dan we in de 20^e eeuw gewend waren. We zullen de ontwikkelingen scherp moeten volgen en daarop inhaken. Want ook dat andere Nederland is het land waarin God ons een plaats en taak geeft. Een land dat zich verder zal moeten ontwikkelen, en z'n plaats zal moeten bepalen in Europa en de wereld. Een samenleving waarin mensen op hulp van anderen zijn aangewezen.

Maar willen we ook in een minderheidspositie iets voor dit land kunnen betekenen, dan zullen we ons van onze rijkdom bewust moeten zijn en blijven. Ik sluit mij graag aan bij wat mijn oud-collega Eimert van Middelkoop onlangs in het *ND* schreef onder de prikkelende titel: 'Gereformeerd als eretitel'. Tegenover de neiging om de naam 'gereformeerd' in de praktijk te vervangen door termen als 'orthodox' en 'bijbelgetrouw', vroeg hij aandacht voor de politieke en maatschappelijke inhoud van de naam 'gereformeerd'. Gereformeerden zijn niet vreemd aan de aardse werkelijkheid. De akker van gereformeerden is de wereld, aldus Van Middelkoop. De consequenties van deze basishouding zijn zijns inziens vele: 'Allereerst zullen gereformeerden weigeren hun geloof te beperken tot bijvoorbeeld houdingen van spiritualiteit en innerlijke gezindheid. ... Ook de overheid en de maatschappelijke en economische structuren zijn niet vreemd aan het christelijke leven. Integendeel, ze vragen om disciplinerende door de levenswet van het evangelie. ... Openheid naar de wereld en een elementair besef van onrechtvaardigheid in veel menselijke structuren heeft gereformeerden actief doen zijn op journalistiek terrein en ook bij het nadenken over vrijheidsrechten en rechtvaardige internationale verhoudingen.'⁶

Als gereformeerden deze basishouding meenemen naar het 'andere Nederland', dan kunnen zij ook als minderheid van grote betekenis zijn. Zelfs als de naam 'gereformeerd' niet overal meer gevoerd wordt.

Noten:

- ^{1.} *Trouw*, 19 september 2005.
- ^{2.} *NRC Handelsblad*, 29/30 oktober 2005.
- ^{3.} *Friesch Dagblad*, 24 augustus 2005.
- ^{4.} *Handschrift*, 6^e jaargang, nr. 6, p. 6.
- ^{5.} *Handschrift*, p. 13.
- ^{6.} *Nederlands Dagblad*, 4 februari 2006.